

DİLENCİLİK

kı bulunduğu şuurunda olan, dilenciği azarlamayan, yaptığı iyiliği başa kakmayan (bk. el-Bakara 2/264), ayrıca alçak gönüllü, güler yüzlü ve hoşgörülü bir kişi olması arzu edilir. Âlimler, gönül rızası ile vermeyen kişiden sadaka alma-yı câiz görmemişler ve bu şekilde alınan şeyin mümkünse ayrınının, değilse bedelinin geri verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "s²el" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "s²el" md.; *Miftâhu künûzi's-sünne*, "sü'âl" md.; *Müsne'd*, I, 164, 167; II, 15, 88, 248, 257, 300, 395, 418, 495; V, 172, 181; Buhârî, "Zekât", 18, 50, 52, 53, "Müsâ-kât", 13; Müslim, "Zekât", 102, 103, 104, 105, 108; İbn Mâce, "Zekât", 15, "Cihâd", 41, 42; Ebû Dâvûd, "Zekât", 27; Nesâî, "Zekât", 85; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 490; Mâverdi, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, İstanbul 1985, s. 191-200; Gazzâlî, *İhyâ*², IV, 197-203, 216; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, Beyrut 1410/1990, VII, 88; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 20-24; Hüseyin b. Abdüssamed el-Hârisî, *Nûrû'l-hakîka ve nûrû'l-hadîka* (nşr. M. Cevâd el-Celâlî), Kum 1403/1983, s. 235-240; Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtih*, Beyrut 1412/1992, II, 456; Şah Velîyullah ed-Dihlevî, *Huc-cetullahî'l-bâliğa* (nşr. Seyyid Sâbık), Kahire, ts. (Dârü'l-Kütübî'l-hadîse), II, 512-514; *Tecrid Tercemesi*, V, 89-96; Cevâd Ali, *el-Mufaş-şal*, V, 73-74; Ch. Pellat, "Mukaddî", *El²* (İng.), VII, 493-495; C. E. Bosworth, "Banü Sâsân", *EIr.*, III, 721.

ALİ TOKSARI

□ TASAVVUF. Dilencilik bir meslek, dilenmek de bir geçim yolu olarak kabul edilmemekle beraber başlangıçtan beri İslâm toplumunda çeşitli sebeplerle dilenenler ve bu yolla geçimlerini sağlayan zümreler görülmüştür. Bunların başında bazı mutasavvıflar ve dervişler gelir. Dünyayı terkeden, var olan mal ve servetlerini elden çıkardıktan sonra fakir bir hayat yaşayan bazı sûfîler geçinebilmek için zaman zaman dilenmek zorunda kalırlardı. İlk sûfîlerden Ebû'l-Hüseyin en-Nûrî'nin dilendiği, Ebû Saîd el-Harrâz'ın "şey'en lillâh" deyip halka avuç açtığı bilinmektedir (Ebû Tâlib el-Mekkî, II, 206; Gazzâlî, IV, 216). Büyük sûfîler de müridlerin kibrini kırmak ve mütevazî olmalarını sağlamak amacıyla onları dilendirir, melâmet ehli ise kınanmak için hem dilenir hem de çevrelerinde toplananlara dilencilik yapmalarını emrederlerdi. Bu yüzden Bağdatlı bir sûfî, nefesine dilencilik zilletini tattırmadan ağzına bir lokma koymazdı (Serrâc, s. 253).

Çalışıp kazanmayı terkederek bütün zamanı ibadete ayırmanın ve rızık ko-

nusunda Allah'a tevekkül etmenin dini bir tavır olduğuna inanan dervişler geçim sıkıntısı çekince dilenmek zorunda kaldıklarından (Ebû Tâlib el-Mekkî, I, 29; II, 192) Cüneyd-i Bağdâdî gibi ünlü sûfîler sadakalarını dervişlere veren servet sahiplerini övmüştür (Serrâc, s. 466). Şeyhler, tasavvuf yoluna girmek isteyenleri odun taşıtmak, abdesthane temizletmek ve dilencilik yaptırmak suretiyle dener, çile çektirir ve bu şekilde benliklerini kırarlardı.

Tekkeler kurulduktan sonra dervişlerin eline "keşkül-i fukarâ" denilen bir çanak verilir, bunu alan derviş "şey'en lillâh" diyerek topladığı sadakaları ve erzakı tekkeye getirirdi; böylece vakıfların yanı sıra bu yoldan da bazı tekke sakinlerinin gıda ihtiyacı karşılanırdı. Bununla beraber sûfîlerin çoğunda bir zaruret hali olmadan dilenmemeye, dilenmek zorunda kalınca da bunu ihtiyaç haliyle sınırlı tutma yönünde kuvvetli bir temayül mevcuttur. Bişr el-Hâfî üç çeşit derviş bulunduğunu söyler. Bazıları ne dilenir ne de verilen alır; bazıları dilenmez, ancak verilince alır; bazıları da zaruret halinde ihtiyacı kadar dilenir (Ebû Tâlib el-Mekkî, II, 195; Sülemî, s. 47). Sûfilikte asolan, Allah'tan başka hiç kimseden hiçbir şey beklemek ve istemek. Bundan dolayı Râbia el-Adevîyye gibi sûfîler, belli bir mertebede Allah'tan kendi zâtından başkasını istemeyi uygun bulmamışlardır. Bununla beraber mecburiyet karşısında dilenenlerin davranışlarını düzenleyen birtakım kurallar da konulmuştur. Buna göre ihtiyaç içinde bulunan fakir önce sabreder, dilenmez, mecbur olunca sadece zaruri ihtiyacını karşılayacak kadar dilenir; helâl yoldan kazananlardan yardım ister; dilenmeyi âdet ve meslek haline getirmeyi kendisine yardım edeni övmeyi, vermeyeni de yermez; verilenin ihtiyaçtan fazla olan kısmını tasadduk eder (Ebû Tâlib el-Mekkî, II, 195; Gazzâlî, IV, 206).

İlk sûfîler arasında yaygın olmayan dilencilik sonraki asırlarda yaygınlaşmış ve birtakım dilenci derviş zümreleri ortaya çıkmıştır. Uzun saçlı, sakallı, yırtık ve yamalı cübbeli, derbeder görünüm-lü dervişler dualar ve ilâhiler okuyarak, bazan halkın kerâmet saydığı acayip hareketler yaparak özellikle üç aylarda ve hasat zamanlarında dolaşır ve bu yoldan geçimlerini sağlamaya çalışırlardı. Esasen sözlükte derviş kelimesi "dilen-ci" anlamına gelir (Dihhudâ, XIII, 520).

Bazı medrese öğrencileriyle hocalarının bilhassa üç aylarda ve hasat mevsimlerinde halkı irşad amacıyla dolaşır vaaz ve nasihat etmelerini, buna karşılık halkın onlara aynı veya nakdî hediyeler vermesini dilencilik şeklinde yorumlamak isabetli değildir. Zira İslâmî bilgi ve kültürün halk arasında yayılmasında önemli payı olan bu uygulamanın istismarı neticesinde ortaya çıkan ve dilencilikçe varan tutum ve davranışlara karşı bizzat ulemâ ve vâizler de müca-dele etmişlerdir (bk. CER).

İslâm'da dilenmek hoş karşılanmamakla beraber Kur'an-ı Kerim varlıklı kişileri isteyene yardımda bulunmaya teşvik eder (bk. el-Bakara, 2/177; ez-Zâriyât 51/19; el-Meâric 70/25; ed-Duhâ 93/10; Fahreddin er-Râzî, V, 42; XXVIII, 205-220; XXXII, 219). At üstünde bile gelse dilencinin elinin boş çevrilmemesini tavsiye eden bir hadis de rivayet edilir (*el-Muvaţta*², "Şada-ka", 3; Ebû Dâvûd, "Zekat", 33).

İslâm âleminde çaresiz kaldıklarından dilenenler olduğu gibi dilencilik meslek edinenler de mevcuttur. Yollarda, kavşaklarda, cami kapılarında avuç açıp dilenenler arasında, bu yoldan kazandıkları paralarla büyük servet sahibi olanlar bulunduğu gibi sakat insanları ve özellikle çocukları dilenmeye zorlayanlar, hat-ta sırf dilencilik yaptırmak için çocukları sakat hale getirenler de vardır. Geçinmek için yüzü dökerek zaruret ölçüsünde dilenenlerle para kazanmak için dilenenlerin eşit tutulamayacağı açıktır.

BİBLİYOGRAFYA :

*el-Muvaţta*², "Şadaka", 3; Ebû Dâvûd, "Zekât", 33; İbn Abdürabbih, *el-İkdül-ferid*, III, 38-40; VI, 204-217; Serrâc, *el-Lüma*², s. 253, 255, 466; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulüb*, Kahire 1310, I, 29, 31; II, 192-208; Sülemî, *Tabakât*, s. 47; a.mlf., *Tasavvufun Ana İlkeleri: Sülemî'nin Risaleleri* (nşr. ve trc. Süleyman Ateş), Ankara 1981, Arapça kısmı, s. 187-207; a.mlf., *Uşûlû'l-Melâmiyye ve gâletâtü's-şüfiyye*, Kahire 1985, s. 177-178; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Jukovski), s. 467-470; Gazzâlî, *İhyâ*², IV, 203, 206, 210, 216; Attâr, *Tezkiretü'l-evli-yâ*², Leiden, ts., II, 339; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, V, 42; XXVIII, 205-220; XXXII, 219; Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'arif*, Beyrut 1966, s. 153; Nevevî, *Şerhu Müslim*, VII, 124-138; İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 38; Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Meşâbih* (nşr. M. Nâsiruddîn el-Elbânî), Dimaşk 1380/1961, I, 578-584; Ahmed Refik [Altınay], *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı* (haz. Abdullâh Uysal), Ankara 1987, 28 Rebülevvel 982, 17 Ağustos 1575 tarihli ferman; Muhammed b. Müflih el-Makdisî, *el-Âdâbü's-şer'îyye ve'l-minehu'l-mer'îyye*, Kahire 1987, III, 280-282; Dihhudâ, *Luğat-nâme*, XIII, 520.

SÜLEYMAN ULUDAĞ